

COLECȚIONARI ARĂDENI DE ARTĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Elena Rodica Colta

Lungul interval de timp care s-a scurs de la începutul veacului care tocmai s-a terminat până astăzi a așternut uitarea asupra multor evenimente artistice locale, care au umplut de emoție la acea vreme amatorii de artă arădeni.

Aceasta în parte și datorită accesibilității dificile de azi la presa locală a începutului de secol XX.

Rezultatul a fost încetățenirea parțială a ideii că viața plastică arădeană s-a manifestat mai ales după 1907, după înființarea Asociației arădene a artiștilor plastici și decoratori¹ și după deschiderea, în 1913, a Palatului Culturii, prevăzut cu o sală specială de expoziții temporare.

Pentru secolul al XIX-lea și pentru primul deceniu al secolului XX istoricii de artă locali s-au referit mai ales la artiștii care au activat în oraș, unii născuți aici, alții aflați în trecere prin oraș, și mai puțin la manifestările expoziționale.²

Despre colecționarii de artă arădeni, exceptând familiile nobiliare locale, menționate în presa vremii cu ocazia unor licitații, cum a fost cea a colecției Aczel Péter, de asemenea nu s-a scris nimic, cu trecerea anilor acceptându-se ideea că preferințele burgheziei arădene s-au limitat la portrete de familie și la o artă decorativă de serie mare.

Această imagine despre receptarea operei de artă, în ciuda cantității mari de portrete de familie care s-au comandat în acest oraș pictorilor locali sau unor portrețiști străini, este ușor eronată, o parte din arădeni cumpărând și altfel de lucrări,

pentru plăcerea pură de a le admira și poate pentru prestigiul casei și al numelui.

În această lucrare, ne vom referi doar la o scurtă secvență a receptării, și anume la aceea care privește cumpărătorii de artă de la începutul secolului XX. Unii dintre ei făceau parte, așa cum vom vedea în continuare, din conducerea locală și din societatea mondenă a orașului, fiind membrii în conducerea diferitelor comisii sau asociații arădene, statut prin care erau prezenți la toate manifestările culturale locale.

Prin natura profesiei nici unul nu a avut cunoștințe speciale de artă, totul limitându-se la bunul gust, dezvoltat încă din copilărie în casă, în mijlocul obiectelor decorative, a argintăriei și a portretelor de familie, care împodobeau, în mod curent, locuințele burgheze la acea vreme. Evoluția acestor oameni cu bani, de la burghezul respectabil la colecționar, s-a făcut la maturitate, în contextul obligațiilor sociale în care se aștepta de la ei o apreciere avizată a evenimentului artistic la care erau invitați și li se cerea părerea. În aceste condiții toți cumpărătorii de artă la care ne vom referi și-au format gustul pentru o pictură de calitate în sălile de expoziție, fiind influențați în achizițiile pe care le fac de valorile promovate de juriile budapestane din acea vreme.

Referitor la posibilitățile de expunere pe care le oferea Aradul, trebuie să menționăm că, la finele secolului al XIX-lea, orașul nu avea încă un muzeu sau un Pavilion de expoziții. Tablourile erau expuse în vitrina unor librării, în sălile unor hoteluri sau școli.³

În ceea ce privește cumpărarea oficială de artă, aceasta a fost la început ocazională și s-a făcut pentru Primărie.

Abia în anul 1899 Dömötör Ladislau sugerează Societății Culturale Kólcsey să înceapă alcătuirea unei Colecții de artă în Arad⁴, care să pună bazele viitoarei pinacotecii.

Pentru alcătuirea acestei colecții se înființează o Societate de artă arădeană⁵, formată din cetățeni de vază ai orașului, pe care o găsim activă la 1900, când se fac primele achiziții de

lucrări.

Un sprijin neașteptat pentru amatorii de artă din oraș a venit în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea de la Asociația artiștilor din Pesta și de la organizatorii Salonului oficial anual de la Budapesta, care au inclus Aradul printre orașele în care au itinerat expozițiile budapestane.

În felul acesta, colecționarii de artă arădeni au avut ocazia să vadă și să cumpere, direct la ei în oraș, lucrări semnate de artiști consacrați în capitala ungară sau care, tocmai în acea vreme, fuseseră premiați de juriul unor expoziții străine.

Prima expoziție de acest gen, menționată în arhiva Societății Kólcsey s-a deschis la 25 mai 1889 în Sălile Gimnaziului Regal din Arad.⁶

Acesteia îi urmează, după o pauză de 10 ani, o serie de expoziții, aduse în oraș în 1899, 1900, 1902, 1903, 1905, 1907, 1909 și 1910, de organizatorii Salonului oficial din Budapesta.⁷

În vremea în care s-a deschis în Arad primul salon, adică în anul 1899, Pavilionul de expoziții al orașului a fost în sfârșit terminat, încât tablourile au găsit în noua construcție un spațiu adecvat de prezentare.

Prea multe date despre prezența acestor saloane la Arad nu avem. Expozițiile au fost însoțite de cataloage care cu trecerea anilor, s-au pierdut. Nu putem ști așadar cu precizie numele tuturor artiștilor care au expus și nici numele tuturor lucrărilor pe care le-au văzut pe simeză arădenii.

Cunoaștem doar lucrările cumpărate și numele cumpărătorilor publicate în revista budapestană *Művészet*⁸ și mai târziu de Almanahul Jubiliar al Salonului Oficial, apărut în anul 1912.⁹

Pe aceste informații se bazează în cea mai mare parte prezenta investigație de sociologia receptării, fiindcă așa cum s-a întâmplat și cu alte valori, tablourile cumpărate de colecționarii arădeni la începutul secolului XX, nu au mai putut fi regăsite în oraș după 100 de ani.

Importanța acestui patrimoniu dispărut din localitate, în urma circulației ulterioare a pieselor, constă în faptul că el reprezintă opțiunea unora din cumpărătorii de artă ai vremii, fiind din acest punct de vedere pentru noi un indice pentru gustul estetic al acestui eșantion de consumatori. Să nu uităm că lucrările au fost achiziționate direct de pe simeză de persoane care erau contemporane cu artiștii.

Selecția operată de colecționari, care implică preferințe de autori, stiluri, subiecte, tehnici, din ansamblul de lucrări care le-au fost puse la dispoziție de aceste saloane, indică la o privire globală apetența pentru artă a unei anumite colectivități dintr-un oraș de provincie din Monarhia austro-ungară, la începutul unui veac, care va detrona academismul și va schimba istoria Europei Centrale.

Să vedem, pentru început, cât s-a cumpărat și cine anume a cumpărat lucrări de la expozițiile budapestane itinerate la Arad.

În intervalul de 10 ani (1900-1910) în care arădenii au figurat pe listele de vânzări a saloanelor oficiale anuale, au fost achiziționate 121 de opere de artă (picturi, desene, gravuri și sculptură mică) semnate de 68 de artiști maghiari.

La acestea trebuie să mai adăugăm achizițiile făcute direct din expozițiile deschise în capitala maghiară, pe care o parte din colecționarii noștri obișnuiau să le frecventeze.

Privind lucrurile global, cea mai importantă achiziție din acest interval a fost făcută de Societatea de artă arădeană care a cumpărat în 1900, pentru viitorul muzeu al orașului, 21 de lucrări executate de 16 artiști. (vezi Anexa I)

Alături de această Societate de artă, vor achiziționa în acest interval, una sau mai multe lucrări, și 41 de particulari din oraș și împrejurimi (vezi Anexa II).

Unii dintre cumpărători au fost persoane publice, alții doar oameni cu bani, despre care după o vreme nu s-a mai știut nimic. Din motive de spațiu, vom prezenta aici doar o parte din acești cumpărători, care ni s-au părut semnificativi pentru

termenul de colecționer sau care ne-au interesat ca eșantion de profesie receptivă la artă.

Cel mai important cumpărător din rândul oficialilor, asupra căruia ne oprim este Urbán Iván, numit Prefect al Județului Arad la 1 noiembrie 1900, viitorul președinte al Cazinoului arădean și al Societății arădene de artă, proprietarul unei frumoase vile în stil secesion¹⁰. La salonul din anul numirii sale, cu ocazia achiziției de tablouri făcută pentru oraș, Urbán Iván cumpără și pentru locuința sa un tablou în ulei executat de pictorul arădean Balla Frederich (1871-1937), intitulat "Micul Munkacsy" ¹¹, lucrare care fusese acceptată la Salonul budapestan din acel an.

Dr. Csák Alajos Cyrék¹², Superior al Ordinului minorit din Arad, și director al Societății arădene de artă, care locuia pe str. Andrassy (azi Bul. Revoluției), preferă o pictură cu temă religioasă, intitulată "Plângerea lui Isus" de Partl G.¹³

Revizorul școlar și președintele Societății Culturale Kőlcsey din acea vreme, Varjassy Árpád ¹⁴, care atunci avea 36 de ani, alege două peisaje semnate de pictorul arădean Úrhegyi Alajos (1871-?), proaspăt reîntors în oraș de la studii. Artistul, angajat ca profesor de desen în orașul de pe Mureș, intră în viața plastică locală, bucurându-se de succes la publicul arădean cu peisajele sale de iarnă. Dealtfel cu această temă îl găsim și pe simeza salonului budapestan din acel an.

Președintele Camerei de comerț și industrie Kristióry János¹⁵, un urmaș al nobililor români de Crișcior, acționar la Banca populară și de industrie din Arad, proprietarul Fabricii de pâine de pe strada Battyanyi nr.18 (actuala str. Episcopiei),

Urbán Iván

unde își avea și locuința, achiziționează 9 lucrări în ulei de Rubovics Mark (1868-1947), Bruck Lajos (1846-1910), Szikszay Ferenc (1870-1908), Wagner I-ne și Molnár János (1878-1924).

Din motive pe care nu le cunoaștem, de la expoziția din 1902 arădenii au achiziționat o singură lucrare. Cumpărătorul este Kintzig Janos, un bogat proprietar de pământ din Zimandul Nou, sat situat în vecinătatea Aradului. Numele lui îl găsim și pe listele de cumpărători din 1906, când, separat de el, cumpără o lucrare și soția sa. În urma acestor achiziții în proprietatea familiei ajung 8 lucrări, reprezentând peisaje de Keszler Johanna (1878-?), Kacziany Odon (1852-1933), Pravotinszky Lajos (1880-1932), Major Jenő (1871-1945), Halász József (1874-1935), Dery Béla (1870-1932), Conrád Gyula (1877-1959), Soós Elemer-né (1870-1947), executate în ulei, acuarelă, desen și gravură colorată.

Revenind însă la primele saloane oficiale, expoziția din 1903, deschisă la Arad în luna noiembrie, a avut 20 de cumpărători.

Unul dintre ei este reputatul avocat dr. Barabás Bélla¹⁶, care locuia pe bulevardul Erzsébet la nr. 26 (azi Bd. Milea). El cumpără un "Apus de soare" de Zeller Mihály (1859-?) și un peisaj venețian de Herrer Cézár. (1868-1919), pictor spaniol, cu studii de artă la Academia din Madrid care în 1904, deci la un an de la prezența lui la Salonul oficial din Budapesta, se mută definitiv în Ungaria.

Tot de la expoziția din 1903 cumpără o lucrare și Deutsch Artúr, înregistrat ca "econom", cu domiciliul pe același bulevardul Erzsébet la nr. 20¹⁷. Preferințele lui s-au îndreptat spre un "Apus de soare la Balaton" de Tölgyessy Artúr (1853-1920).

Gutjar Mihály¹⁸, proprietar de pământ, acționar la Banca populară și de industrie din Arad, vecin de stradă cu ceilalți doi cumpărători, locuind în casa de la nr. 28, a achiziționat de la acest salon 9 lucrări, semnate de Faragó Géza (1877-1928), Rubovics Mark (1868-1947), Mechle-Grosmann Hedvig (1857-

1928), Dery Béla (1870-1932), Kezdi-Kovacs László (1864-1942), Aggházy Gyula (1850-1919) și de arădeanul Úrhegyi Alajos

(1871-?) De la acesta din urmă a luat două peisaje de la Balaton.

Un oarecare Habérger György, membru în Societatea economică a Comitatului Arad¹⁹, domiciliat în 1898 pe str. Deak Ferenc la nr. 9 (azi Eminescu), ulterior chiriaș într-o casă din Piața Andrassy, nr. 6 (azi porțiune din actualul bulevard al Revoluției, în zona teatrului) a cumpărat un alt peisaj de Úrhegyi, reprezentând un "Sălaș pe malul Balatonului".

Hehs Vilmos²⁰, farmacist de 36 de ani, cu studii la Budapesta, viitor proprietar al unei farmacii din oraș, care locuia și el pe str. Deak Ferenc la nr. 12, a ales un tablou în ulei de Müller Béla intitulat "Aurora".

Hehs Vilmos

Dr Kovacs Marcell, membru în Comitetul religios izraelit din Arad²¹, achiziționează un peisaj în ulei de Tölgyessy intitulat "Fâneață".

Un alt Kintzig Iános²², din Arad, mare proprietar de pământ, având casa pe strada Weitzer la nr. 4 (azi Lucian Blaga), membru în conducerea Băncii economice Arad-Cenad, membru în Comisia județeană de statistică, a cumpărat 13 lucrări, reprezentând diferite peisaje în ulei și pastel, executate de Rubovics, Töldyessy Artúr (1853-1920), Kezdi Kovacs L, Úrhegyi A., Révész Imre (1859-1945), Vágó Pál (1853-1928), Wagner Sándor (1838-1919), Kőrösfoi Kriesch Aladár (1863-1920) și Bruck Miksa (1863-1920).

El își completează în 1907 colecția cu o Plachetă

realizată de sculptorul Beck Ó. Fülöp iar, în 1908, cu două portrete de femei semnate de Paczka Ferenc (1856-1925) și Paczka C.

Fiul acestui proprietar de pământ, Kintzig Janos jun.²³, domiciliat la aceeași adresă, și care era membru în conducerea Băncii Comitatului Arad, cumpără de la salonul din 1903 pentru propria colecție 9 lucrări, reprezentând picturi în ulei, gravuri și desene colorate, semnate de Rubovics, Kezdi-Kovacs, Margitay Tihamér (1859-1922), Pravotinszky Lajos, Glatz Oskár (1872-1958), Edvi Illés Aladár (1870-1958), Nyilasy Sándor (1873-1934), Olgyai Viktor (1870-1929).

Soția acestuia alege din aceeași expoziție un peisaj reprezentând "Bârce de pescari din Chioggi" semnat de Hány Gyula (1864-1946).

Ring Geza²⁴, secretar la Banca Comitatului Arad, președintele Comisiei financiare a Societății Kőlcsey, cumpăra mai multe desene, acuarele și picturi în ulei semnate de Révész Imre, Zemlényi Tivadár (1864-

Zubor Andor

1917), Telepy Károly (1828-1906), Vaszary János (1867-1939), Edvi Illés Aladár și Bosznay István (1868-1944).

Inginerul regal, Szenge Andor²⁵, care locuia în 1904 pe strada Rákóczi, fostă strada Șarpelui, la nr. 20, alege o pictură în ulei reprezentând "Băile romane" de Markó Ernő (1868-?), pe când Zubor Andor²⁶, la acea vreme funcționar la Serviciul de contravenție al Poliției, preferă o lucrare de Helbig Ferenc (1870-1958) intitulată "Viziune".

Neumann Hermann²⁷, directorul Asociației producătorilor

arădeni de vin, din Pța Andrassy nr.13, achiziționează un peisaj citadin olandez cu fântână țâșnitoare de Knopp Imre (1867-1945) și un scenă de muncă a câmpului de Nylassy Sándor, intitulată "Prășitul".

Funcționarul de la asigurări Salgó Pál, ce locuia pe strada Deak Ferenc la numărul 11 cumpără 6 lucrări semnate de Markó Ernő, Rubovics, Úrhegy Alajos, Nagy Sándor (1869-1950) și Szeberény A.

La aceste achiziții trebuie să mai adăugăm câteva lucrări cumpărate de arădeni la Budapesta, de la Expoziția națională de iarnă din 1904. Pe listele publicate de revista Művészet din anul respectiv figurează un desen de Beér Dezső (1875-1924), și un tablou intitulat "Hoțul" de Tornai Gyula (1851-1928), ambele cumpărate de baronul Bohus László din Șiria, membru al Societății de Cruce Roșie, președintele Comisiei de educație populară, care avea un palat în Arad pe str. Atzél Péter la nr.2 (azi porțiune din Bd.Republicii). Un peisaj din Munții Tatra de Hány Gyula (1864-1946), apare ca fiind cumpărat de medicul șef al orașului Arad din 1898, doctor Parecz Gyula, membru în Comisia de sănătate publică²⁸, care locuia pe strada Deak Ferenc (Eminescu) la numărul 33, pe lângă casa Heim.

Însfârșit un peisaj cu pădure de Újvári Ignác (1860-1927) a fost cumpărat în 1904 pentru orașul Arad iar un tablou în ulei de Szenes Fülöp (1863-1944) figurează ca fiind cumpărat de Krasanszki Péter din Șiria.

De la salonul oficial din 1904, itinerat la Arad în perioada 22 nov-30 dec, un Kintzig Gyula din Arad, rudă probabil cu ceilalți Kintzig, cumpără o pictură în ulei intitulată "Interior gotic" de Strobentz Frigyes (1856-1929).

În același an achiziționează de la Salonul "Könves Kálman" din Budapesta o pictură reprezentând o "Femeie bătrână" de Zilzer Antal (1860-1921) un oarecare Tömory János din Covăsânț.

Însfârșit de la ultima expoziție despre care avem informații, și anume salonul oficial din 1909 itinerat la Arad

în perioada 28 dec-16 ian.1910, Montag Mano, un arădean a cărei profesie nu am reușit să o identificăm, cumpără o pictură în ulei de Jávör Pál (1880-1923) intitulată "Interior vechi de la țară".

Din cele prezentate constatăm că toți acești cumpărători de profesii diferite, care aveau cei mai mulți în jur de 50-60 de ani și care locuiau în centrul Aradului sau în conacele lor de la țară, prin funcțiile deținute, făceau parte din rândul cetățenilor de vază ai orașului, fiind pentru oamenii de rând un model de bun gust.

Poziția lor socială și situația financiară le îngăduie să cumpere unele lucrări scumpe pe piața de artă, semnate de artiști consacrați, cum au fost pictorii Wagner Sándor, care în acei ani funcționa ca profesor la Academia de Artă din Múnchen, sau Tólgýessy și Strobentz Frigyes, ultimul un artist atras de plein-air, care a studiat la Dússeldorf și Múnchen, și care în 1892 a fost medaliat la Múnchen și Dresda cu aur.

Alături de aceste investiții sigure, putem să vorbim totuși și despre anumite preferințe ale acestui segment din comunitatea locală, fiindcă din cei 68 de artiști prezenți care au trezit interes, în intervalul de timp analizat, unii dintre autori au fost mai cumpărați decât alții.

Primul în ordinea preferințelor a fost Rubovics²⁹, un pictor naturalist format la Budapesta cu Székely Berthalan și Lotz Károly, de la care arădenii au cumpărat 9 lucrări. Urmează peisagistul arădean Úrhegy, care ulterior se mută la Budapesta ajungând azi să fie complet uitat³⁰, tot cu 9 lucrări.

De la Sziksay³¹, un pictor care a studiat la Paris, au fost achiziționate 6 lucrări, pe când de la Major³², elev și el a lui Lotz, și de la arădeanul Balla Frederich³³ doar câte 5 lucrări. Însfârșit din lucrările lui Tólgýessy³⁴ și Markó Ernő³⁵ arădenii au cumpărat câte 3, iar de la toți ceilalți doar una sau două lucrări.

Tehnica preferată este pictura în ulei, cea mai rezistentă de altfel, dar sunt achiziționate și pasteluri, desene colorate sau

gravuri, un indiciu că ne aflăm în fața unor colecționari și nu doar a unor persoane care își împodobesc casa sau fac plasamente în artă.

În ceea ce privește subiectul, arădenii preferă peisajele, fie că este vorba de natură, colțuri de sat, sau peisaje citadine. Sunt cumpărate însă și câteva portrete, naturi moarte sau scene din viață, când acestea sunt executate de un artist anume care îi interesează.

Există în aceste achiziții, în care, cum vedem, predomină lucrările artiștilor născuți la mijlocul secolului al XIX-lea, un conservatorism care, în ciuda valorii operelor cumpărate, nu este prea onorabil pentru oraș și pentru colecționarii acelor vremi.

Din snobism, prudență, sau poate dintr-un gust estetic provincial, ce nu ține pasul cu avangarda artistică și care nu vrea să riște, colecționarii se mențin în achiziții la curente care s-au impus cu mulți ani în urmă în Europa, fiind rezervați față de noile stiluri. Astfel de la Korosfoi Kierch Aladar³⁶, considerat de critici cel mai renumit reprezentat al secesionului maghiar, în oraș se va cumpăra o singură lucrare, și această din perioada de început a creației. Tot câte o lucrare se va cumpăra și de la Poll Hugó³⁷ sau Glatz Oskar³⁸, unii dintre cei mai buni elevi a lui Hollósy. Această prudență a cumpărătorilor de artă arădeni a fost poate și unul din motivele care-i va determina pe mulți dintre artiștii născuți aici care au frecventat Școala liberă de pictură de la Baia Mare, să plece din orașul natal, în care au simțit că nu se pot realiza. Să ne amintim doar de Nagy Oszkar, Kiss Károly, Balla Béla sau Balla József.

Revenind însă la colecționarii de artă prezentați, în final câteva concluzii se impun.

Așa cum ne indică și numele, toți acești cumpărători de la saloanele oficiale și de la celelalte expoziții budapestane la care ne-am referit au fost maghiari și evrei, aceste etnii ocupând înainte de 1918 princepalele funcții în oraș, deci fiind categoria cu cele mai multe posibilități materiale și sociale de cumpărare.

N-au fost însă singurii colecționari din Arad, tablouri existând

și în casele unor nobili sau a unor cetățeni instruiți de etnie sârbă și română din oraș, despre care s-a scris până acum prea puțin. Să ne amintim doar de portretele executate de Nicola Alexici tinerilor din familia Evrici din Arad, care se găsesc în prezent în colecția Muzeului Banatului din Timișoara³⁹, de numeroasele comenzi onorate în oraș de pictorul sârb Ștefan Tabacovici⁴⁰ în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau de picturile din locuința preotului Ioan Petranu, care era la începutul secolului XX una dintre cele mai bine puse la punct case de intelectuali români din Arad⁴¹.

Faptul că toate achizițiile la care ne-am referit aici reprezintă mai ales lucrări de artă maghiară ține, așa cum am văzut, de oferta de pictură a vremii, care venea mai ales de la Budapesta, arta din Vechiul Regat fiind foarte puțin cunoscută în oraș.

Chiar și intelectualii români din acea vreme, care studiaseră la Budapesta și Viena, erau mai familiarizați cu pictura maghiară, cu care erau în contact permanent, decât cu cea românească.

Astfel se explică și faptul că istoricul de artă Coriolan Petranu, cunoscut pentru naționalismul său, era foarte mândru de tabloul său intitulat "Asediul cetății Arva", executat de Telepy Károly⁴².

La fel, dr. Ioan Suciuc când hotărăște să picteze biserica ortodoxă din satul natal Șiștarovăț apelează la pictorul Havas Béla⁴³, unul dintre elevii lui Hollósy de la Múnchen, și nu la un moaler, cum erau mulți în zonă.

Cât despre politicianul român Vasile Goldiș se știe că acesta a fost căsătorit până în 1902 cu pictorița maghiară Ányos Viola.⁴⁴

Abia după 1918, când orașul, împreună cu întreaga zonă, trece la România, o parte din colecționarii din oraș se vor orienta spre arta românească. Dar acum situația va fi cu totul alta, noua politică a conducerii orașului fiind una de promovare a artiștilor români.

La fel cum înainte în oraș fuseseră aduse saloanele oficiale budapestane, în perioada interbelică încep să fie itinerate în Arad diferite expoziții din București, oferind noilor colecționari posibilitatea unor achiziții de la artiști cu studii la Paris, consacrați în capitala românească.

Muzeul începe și el să-și alcătuiască o colecție de pictură românească și este cumpărat primul tablou de Grigorescu⁴³.

Peisajul statuar al orașului se schimbă. În locul monumentelor de odinioară, care rând pe rând vor fi demontate, sunt plantate alte lucrări, comandate unor sculptori români.

Dar acesta este un alt capitol în viața artistică a orașului despre care vom vorbi cu altă ocazie.

1. Aradi Képző-és Iparművészeti Tarsulat ia ființă la 1 ian 1907, având doi președinți, pe Kintzig Janos și pe baronul Bohus László din Șiria. Din rândul vice-președinților au făcut parte, alături de alții, Ring Géza și Varjassy Árpád.
2. vezi Szabo Irma, Date privind dezvoltarea picturii în orașul Arad, în Ziridava I, 1968, p 45-57; Horia Medeleanu, Artiști plastici arădeni. Profiluri, Arad, 1973; Szabo Irma-Ferencz, Date cu privire la contribuția pictorilor de naționalitate sârbă, maghiară și germană la dezvoltarea artei plastice, în Ziridava, XI, 1979, p 823-836.
3. Irma-Ferencz, Contribuții cu privire la istoricul galeriei de artă a Muzeului din Arad 1913-1952, în Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de Artă, II, Buc., 1968, p 75-85.
4. Szabo Irma-Ferencz, Evoluția Colecției de artă a Muzeului Județean Arad după Unire, în Ziridava X, Arad, 1980, p 747.
5. Titlul original al Societății arădene de artă a fost Aradi Művészeti Egyesület.
6. ASK (Anuarul Societății Kőlcsey) Istoria Societății Kőlcsey, 1882-1895, Arad, 1896, p. 18.
7. Almanach (Képzőművészeti Lexikon) Budapest, 1912, p. 126-127.
8. Művészet, serk. Lyka Károly, Budap., 1904, p. 213, 215, 350, 351.
9. Almanach (Képzőművészeti Lexikon), Budap., 1912, p. 258-292.
10. Gheorghe Lanevschi, Arhitectura arădeană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX în contextul european al anului 1900, în Studii și comunicări VI, Arad, 1998, p. 139-140.
11. Arădenii erau legați de pictorul Munkácsy Mihály, care tocmai murise în 1900, prin anii de început a creației acestuia, care s-au consumat la Arad.
12. Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1898, Arad, 1897, p. 57-58.
13. Pictor pe care nu l-am găsit menționat în lexicoanele maghiare de artă.
14. S-a născut în Arad la 31 martie 1854. Tatăl său a fost avocatul Variassy Jozsef iar mama, Paula Galliani, fiica unui farmacist arădean. A urmat Academia de artă de la Munchen. Din 1879 predă în Timișoara la nou înființata Școala de artă și meserii. În 1885 se mută la Arad, vezi 1914. Arad Almanachja, p. 260 și Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1898, Arad, 1897, p. 54.
15. Arad iparos-város, Arad, 1929, p. 262-263.
16. S-a născut în Arad la 12 decembrie 1859. Tatăl său a fost tâmplar. Stuțiile juridice le face la Budapesta. În anul 1917 ajunge Prefect de Arad. vezi Lexiconul vieții publice, comerciale și industriale din Ardeal și Banat, Arad, 1931, p. 32. Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1898,

Arad, 1897, p. 55.

17. Arad. Képes vároismertető. Ipari és kereskedelmi kalauz. Általános cím- és lakjegyzék., Arad, 1904, p. 172.

18. Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1897, Arad, 1986, p.49

19. idem, p. 50.

20. S-a născut în 1867 la Maria Radna, Arad Csanad..., p. 51; Arad Almanachja, Arad, 1914, p. 149.

21. Az Arad és Vidéke Képes Naptára, Arad, 1904, p. 18.

22. Numele apare uneori scris și Kincig. Arad. Képes városismertető, p. 33; p. 238.

23. Idem, p. 32, p. 238.

24. Vice-Președinte a Societății arădene de artă, vezi Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1898, Arad, 1897, p. 28, Arad Almanachja, Arad, 1914, p. 221.

25. Arad Képes vároismertető, p. 325.

26. S-a născut în 1850 la Ineu. Ajunge sub notar apoi notar șef. În 1914 se retrage din viața publică. idem, p. 357 și 1914. Arad Almanachja, p.83

27. ibidem, 283.

28. Arad Csanád és Békés megye Album Naptára, 1897, Arad, 1896, p.87.

29. Rubovics Mark a studiat la Școala de desen după model cu Székely Bertalan și Lotz Károly după care și-a continuat pregătirea artistică la Viena, München și Paris. Expune pentru prima oară în 1889. În 1891 deschide împreună cu Bihari Sándor și Karlovski Bertalan o școală particulară de pictură. A fost adeptul unei picturi naturaliste riguroase, executată cu multă migală. vezi Dr. Szabó-Kállai, Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona, vol. II, Nyiregháza, 1997, p. 260.

30. Úrhegy Alajos, originar din Mișca, jud. Arad, a studiat la Școala de desen după model din Budapesta. A funcționat ca profesor de desen la Arad și Budapesta. A pictat mai ales peisaje fiind influențat în creația sa de Spányi Béla. vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol II, p. 428.

31. Szikszay Ferenc a studiat și a pictat mai ales peisaje la Paris. A participat la Saloanele naționale de la Budapesta din 1897 și din 1905. Moare în 1908 la 39 de ani. vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol. II, p. 358.

32. Major Jenő (Marothi) a fost elevul lui Székely și Lotz la Școala de desen după model. În 1903, 1904, 1906 a luat premiul de grafică la Salonul oficial. vezi Almanach (Képzőművészeti Lexikon), Bp, 1912, p. 189.

33. Balla Frigyes, născut în Pecica jud. Arad, a studiat la Academia de Artă din Viena, în Italia, Paris și München. A trăit în Arad și a pictat portrete și scene de viață în stil naturalist. vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol.I, p.49.

34. Töldessy Artur, născut la Szeged, a studiat la Viena și la München cu Wagner Sándor. La terminarea studiilor a efectuat o călătorie de documentare prin Belgia, Italia și la Paris. Aici și la Budapesta a pictat peisaje construite

- cu elemente de admosferă. Ulterior va fi atras de peisajele din Țara de Jos și de la Balaton. vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol. II, p. 413.
35. Markó Ernő a studiat 3 ani la Academia de Artă din Múnchen cu Hollósy și cu Raupp după care, în 1891, pleacă la Paris unde va fi elevul lui Julian Doucet, Schommer J. P. Laurens și Bourguereau. Expune pentru prima oară la Palatul Artelor din Budapesta în 1894. A pictat în stil realist peisaje citadine din Buda. vezi Almanach..., p. 189.
36. Kőrösfői-Kriesch Aladár, considerat cel mai mare pictor secesionist maghiar a studiat inițial la Școala de desen după model cu Székely și Lotz după care a plecat la Múnchen, unde a fost elevul lui Liezen-Mayer Sándor. De aici mai târziu pleacă la Veneția unde va studia cu Eugen von Blass. În jurul anului 1900 a avut expoziții la Milano, Londra și Berlin, vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol. I, p. 511.
37. Poll Hugó a studiat la Munchen cu Hollósy și la Paris cu Bouguereau, Lefebvre și Robert Fleury. A fost atras de plein-air. Preferă pentru peisaje tehnica acuarelei. vezi Dr. Szabó-Kállai, op. cit., vol. II, p. 212.
38. Glatz Oszkár și-a început studiile cu Hollósy după care a plecat la Paris la Academia Julian, de unde în 1896 se va întoarce la Hollásy la Baia Mare. La început la executat numai desene. vezi Almanach..., p. 169.
39. Miklosik Elena, Câteva lucrări ale unor artiști din secolul al XIX-lea considerați și arădeni, aflate în colecția Secției de artă a Muzeului Banatului, în Studii și comunicări, II, Arad, 1994, p. 18-30.
40. Lakatos Otto, Arad története, Arad, 1881, vol. III, p. 150.
41. Coriolan Petranu vorbește despre un portret al unui stămoș din partea mamei pictat în 1826 de un oarecare Sperka, despre un portret al tatălui etc care se găseau un casa părintească din Arad, vezi Elena Rodica Colta, Un tezaur risipit: Colecția de artă Coriolan Petranu, în Studii și comunicări, II, Arad, 1994, p. 40.
42. idem, p. 47.
43. În anul 1929 dr. Ioan Suciu plătește iconostasul Bisericii ortodoxe române din Șiștarovăț și pictura acestuia care este comandată pictorului Havas Béla din Pâncota, care trăia la Cluj.
44. Politicianul român Vasile Goldiș se căsătorește cu pictorița Ányos Viola din Lipova în 1887. Aceasta îl însoțește la Caransebeș și la Brașov.

ANEXA I

LISTA LUCRĂRILOR CUMPĂRATE DE SOCIETATEA
ARĂDEANĂ DE ARTĂ 1900

AUTOR	TITLU	TEHNICĂ
Cserépy A.	Rugăciune pentru un târg bun	ulei
Glatter A.	Studiu de cap	pastel
Dery B.	Izlazul găștelor	ulei
Buttner H.	Încărcatul fânului	ulei
Katona N.	Peisaj de la Balaton	ulei
Rubovics M.	Pe malul Mureșului	ulei
	Strâmtoare în munți	ulei
Szikszay F.	Malul Senei	ulei
Zeller M.	MalulTisei	ulei
Pálffy J.	La portiță	ulei
Pörge G.	Cositul	ulei
Petrányi M.	Amintire din Lugoj	ulei
Istvánffy Gy	Mestecăniș	ulei
Úrhegyi A.	Margine de pădure	ulei
Balla F.	În umbrar	ulei
Major I.	Studii - 4 bucăți	
Szikszaz F.	Toamna	
Ágotha I.	Peisaj de la Dabas	ulei
Rubovics M.	Dimineața devreme	ulei

Salonul de iarnă de la Budapesta 1903/1904 achiziție făcută pentru
orașul Arad

Újvári I.	Pădure	ulei
-----------	--------	------

LISTA CUMPĂRĂTORILOR ȘI A LUCRĂRILOR CUMPĂRATE
1900-1910

Cumpărător	Anul	Autor	Titlul lucrării	Tehnică
1. Dr. Barabás Béla Arad	1900	Zeller M.	Apus de soare	ulei
		Herrer C.	Veneția	ulei
2. Dr. Birnbaum M. Arad	1900	Úrhegy A.	Pe malul Balatonului	ulei
3. Dr. Csák Cirjék Arad	1900	Partl. G.	Plângerea lui Isus	ulei
4. Dáni Nándor Arad	1900	Barlay J.	Dimineață cețoasă	ulei
		Grünwald I. Béla	Vară italiană	pastel
5. Deutsch Artúr Arad	1903	Tölgyessy A.	Apus de soare la Balaton	ulei
6. Endre Antal Arad	1900	Csordák L.	Atmosferă de furtună	ulei
7. Guth K. Arad	1900	Balla F.	Copil orfan	ulei
8. Gutjahr Mihály Arad	1903	Faragó G. Rubovics M. Mechle- Grossmann Úrhegy A.	Nemulțumire	ulei
			Orchestra de curte	ulei
			Către casă	ulei
		Déry B.	Fată visătoare	ulei
			Secvență de la Balaton	ulei
			Pe malul Balatonului	ulei
Kézdi- Kovács L Aggházy Gyula	1903	Déry B.	Piața bisericii din Lovrana	acuarelă
			Gânduri de toamnă	ulei
			Luntraș	ulei

9.Haberger Gyoórgy Arad	1903	Úrhegyi A.	Sálaş pe malul Balatonului	ulei
10. Harosz János Arad	1903	Müller B.	Femeie spaniolă	ulei
11.Hehs Vilmos Arad	1903	Müller B.	Aurora	ulei
12.Kintzig Gyula Arad	1904	Strobenz F.	Interior gotic	ulei
13. Soşia lui Kintzig János junior Arad	1903	Hary Gyula	Bărci pescăreşti la Chioggia	ulei
14. Kintzig János jun. Arad	1903	Kézdi-Kovács Rubovics M. Margitay T. ”	L. Singurătate Vânător în pădure Primul sărut Visătoarea	ulei
		1904	Pravotinszky L.	Peisaj impresionant
		Glatz Oszkár Edvi	Tata cu fiul	
		Ilés Aladár	Primăvară în Dalmaţia	desen în cărbune
		Nyilassy Sándor Olgvai Viktor	Pierde-vară Dimineaţa de iarnă	ulei desen
15. Kintzig János Arad	1903	Rubovics M.	Efectul vinului acrişor de Ghioroc	
		”	Pe malul apei	
		Tölgyessy Artúr	Liniştea pădurii	
		Kézdi – Kovács L.	Mlaştină cu mestecăniş	
		Úrhegyi A. ”	Amurg de toamnă Inima pădurii	
		Révész Imre Vágó Pál	Ilustraţie Căruţa cu boi	

		Wagner Sándor Kőrösfői - Kriesch Aladár	Stăvar Curte țărăneasă	
	1907	Bruck M. Poll Hugo Beck Ó.F.	Interior de cameră Studiu Plachetă	ulei pastel bronz
	1908	Paczka C. Paczka F.	Femeie care coase Cap din profil	ulei
16. Soția lui Kintzig János Zimandul Nou	1906	Kacziány Ödön	Peisaj sub lună	ulei
17. Kintzig János Zimandul Nou	1902	Keszler I.	Toporași	ulei
	1906	Pravotinszky L. Major I. Halász J.	Mesteceni Peisaj Liziera pădurii	desene în cărbune
		Déry B. D-na Soós E. Conrád Gyula	Veneția Malul Senei După masă de vară	gravură colorată
18. Dr. Kovács Marcell	1903	Tölgyessy A.	Pășune	ulei
19. Kristyóry János Arad	1900	Szikszay F. Bruck L. Rubovics M. Rubovics M. Szikszay F. " Kubányi L. D-na Wagner I. Molnár J.	Așteptare Fata cu ulciorul Randevu Peisaj Lăcrămioare Garoafe Botez slovac Flori de măceș Cascada de la Nagytarpatak	ulei
20. Kustya János Arad	1900	Szikszay F.	Buchet de flori	ulei

21. Lillenberg N. Arad	1900	Wertheimer	Lei care se adapă	ulei
22. Lócs Károly Arad	1903	Balla F. Újházy F.	Cumătrul Durbinces Natură moartă	ulei
23. Lukács N. Arad	1900	Markó E.	Iarnă	ulei
24. Mair Vilmos Arad	1903	Ligeti Miklós	Toboșar	statuie
25. Matusik Lajos Arad	1903	Istók J.	Portretul lui Munkacsy	gips
26 Montag Manó Arad	1910	Jávor P.	Cameră veche în provincie	ulei
27. Nachtnebel M. Arad	1903	Balla F.	Cap de păpușă	ulei
28. Neumann Hermann, Arad	1903	Knopp I. Nyilassy Sándor	Canal orășenesc în Olanda La spălat	ulei ulei
29. Ring Géza Arad	1903	Révész I ” Zemplényi Tivadar	Cel mai puternic din sat De mult îl bate D-zeu pe ungur Vedere din Lovar	desen
	1904	Telepy Károly	În apropiere de Fonyod	ulei
		Edvi Illés A.	Moară de apă	acuarelă
		Vaszary János	Fată cu batic roșu	
		”	Plop argintiu	
		”	Fluierul ciobanului	
		Bószörmenyi I	Pe malul Crișului primăvara	
		”	Primăvara devreme	ulei

30. Roth Marcell Arad	1903	Pörge G.	Fântână la câmp	ulei
31. Salgó Pál Arad	(1903)	Markó E.	Peisaj autumnal	
		Rubovics M. ”	Tablou de iarnă Băutorul de vin	
		Úrhegyi A.	Sălaș din Câmpia de Jos	
		Nagy S. Pongrácz Sz.	Viața Prieteni buni	ulei
32. Steiner M. Arad	1903	Olgyai Viktor	Casă veche în zăpadă	ulei
33. Stingl Alajos Arad	1903	Úrhegyi A.	2 Peisaje	ulei
34. Szege Andor Arad	1903	Markó E.	Baie romană	ulei
35. Urbán Iván Arad	1900	Balla F.	Micul Munkacsy	ulei
36. Varjassy Árpád Arad	1900	Úrhegyi A.	În inima pădurii	
		”	Atmosferă de iarnă	ulei
37. Zubor Andor Arad	1903	Helbing F.	Viziune	ulei

ACHIZIȚII FĂCUTE LA BUDAPESTA
1903-1904

38. Br.Bohus László Șiria	1903	Tornai Gy. Beér Dezső	Hoțul Pestani la Ischl	ulei desen
39. Krasnszky Péter Șiria	1903	Szenes Fülöp	Baciul	ulei
40. dr. Parecz Gyula Arad	1903	Háry Gyula	Munții Tatra la Kesmark	ulei
41. Tórnory János Covăsânt	1904	Zilzer Antal	Bătrână	ulei

ART COLLECTORS FROM ARAD
AT THE BEGINNING
OF XX -th CENTURY
(summary)

The idea used by some local art historians, that in past, in Arad didn't exist art collectors, determined us to look, in absence of paintings, for the few documentary evidence that were kept in order to demonstrate the contrary.

Extracting from the lists of art sales, published at the beginning of XX-th century in the Budapest's journal *Művészet* and in the Almanac of the Official Saloon since 1912, the name of the buyers from Arad in a period of 10 years (1900-1910), we tried to establish the socio-professional statute of these receivers, as well as their preferences.

The persons mentioned were identified as affiliated to the local aristocracy. Socially, they took part either from the little aristocracy, or from the wealthy bourgeoisie. From a professional aspect, the buyers were bankers, lawyers, doctors, pharmacists, officials. Besides them, there are some landowners. In a way or another, all of them were members of some associations or societies from Arad, being involved in city's life.

Their preferences were directed especially in oil painting on canvas, and as genre to landscape. The authors of the bought works, almost all born in the middle of the XIX-th century, were well-known artists, at that time.

Because the reserch was based in exclusivity on Hungarian documentary sources, the pattern of receivers was also limited to Hungarian and Jewish buyers.

The Serbian and Romanian aristocracy of Arad, less numerous at that time, made their own acquisitions of paintings appealing to city's Serbian artists (Alexici, Tabacovici) an later to Romanian artists.